
Türkiye’de Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Hizmetlerin Yasal Yapılanmasında Avrupa Birliği’ne Uyum Çabalarının Yansımaları

Yrd.Doç.Dr. Sezgin VURAL*
Anadolu Üniversitesi
Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü

Öğ.Grv. Şerife YÜCESOY**
Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü

Öz: Türkiye Avrupa Birliği’ne (AB) 1959 yılında üyelik başvurusunda bulunmuştur. 1999 yılında “aday ülke” sıfatını kazanmıştır. AB’nin Kopenhag Zirvesi’nde belirlediği kriterleri karşılamak için de mevzuatta ve uygulamada uyumlaştırma ve Avrupa ülkeleri standartlarına erişme çabalarını çağdaş ve demokratik yaşama dair hemen her alanda sürdürmektedir. Bu çabalar doğal olarak özel gereksinimli bireylere sağlanacak hizmetleri ve mevzuatını da içermektedir. Bu çalışmada özel gereksinimli bireylerin gereksinim duyduğu hizmetlere ilişkin mevzuat ile varolan hizmetlerin nicelik ve nitelik açısından durumu ortaya konmaya çalışılmıştır. Özel gereksinimli bireylere sağlanması gereken eğitim, özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine ilişkin mevzuatta önemli ilerlemeler kaydedilmesine rağmen, bu hizmetler çok az sayıda kişiye ulaşabilmektedir. Hizmetlerin niteliğinin ve mevzuata uygunluğunun araştırılması ve artırılması gerekmektedir.

Anahtar sözcükler: Avrupa Birliği, özel eğitim, özel eğitimde yasal yapılanma, özel gereksinimli bireylere sağlanan hizmetler.

The Effects of Preparations of Joining into the European Union on Legislation of Services to be Provided Individuals with Special Needs in Turkey

Abstract: Turkey applied for membership of the European Union (EU) in 1959 and gained the title of “candidate country” in 1999. Furthermore, in order to meet the criteria set in the Copenhagen Summit of the EU, Turkey has been shown progress to pursue the harmonisation of legislation and practice and to attempt to reach the standards of European countries in every field connected with modern and democratic life. These attempts naturally include the services to be provided for individuals with special needs and their legislation. In this paper, we have tried to present the legislation related to the services necessary for individuals with special needs and to describe the state of the existing services according to their quantity and quality. Even though there have been important developments in the legislation relating to education, special education and rehabilitation services which have to be provided for individuals with special needs, these services have only reached a small proportion of individuals with special needs. It is essential to examine and enhance the quality of services and the compatibility of legislation.

Key words: European Union, special education, legislation in special education, services to be provided for individuals with special needs

* Adres: Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü 26470 Eskişehir.
Telefon: (222) 3350580/3545-3546 Fax: (222) 3350579 E-posta: svuran@anadolu.edu.tr

** Adres: Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü 26470 Eskişehir.
Telefon: (222) 3350580/3545-3546 Fax: (222) 3350579 E-posta: syucesoy@anadolu.edu.tr

1. GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 2. maddesinde yer alan Cumhuriyet'in niteliklerinden biri de sosyal devlet ilkesidir. Özellikle yirminci yüzyılda batı demokrasilerde ortaya çıkmış olan sosyal devlet veya refah devleti kavramı, devletin sosyal barışı ve sosyal adaleti sağlamak amacıyla yaşama aktif müdahalesini meşru ve gerekli gören bir anlayışı ifade etmektedir (Özbudun, 1995).

Sosyal devlet öncelikle birey ve bireylere özgü değerleri önde tutar, bireylerin mutluluk ve tatminini artırarak toplumsal refahı sağlamaya çaba harcayan insancı politikardan oluşur. Bu özelliği ile sosyal refah insan hak ve özgürlüklerinin, insan onuru ve insan onurunun gerçek anlamını ve yerini almasını sağlayan işlevler zinciridir (Maarufu, 1978).

Sosyal devletin gerçekleştirilmesine yönelik hukuki yöntemler; a) herkese insan onuruna yakışır asgari bir hayat düzeyi sağlamaya yönelik tedbirler, b) vergi adaleti, c) kamulaştırma ve devletleştirme, d) ekonomik kaynakların ekonomik kalkınmayı sağlamak amacıyla bilimsel ve akılcı şekilde planlanması ve e) sosyal hakların sağlanması ve korunmasıdır (Özbudun, 1995).

Batı demokrasilerinde sosyal devlet ve refah devleti anlayışı AB'nin kuruluşunu getirmiştir. AB başlangıçta ekonomik birlik ve dayanışma ile sosyal bütünleşmeye ulaşmak için yaşam standartlarında dengeyi ön plana almıştır. Daha sonra sosyal anlayışlarda uyum arama ile başlayan bir sosyal gelişme süreci, ileride gerçekleşecek bir siyasi bütünleşmeyi sağlamak üzere destek ve onay almıştır (Dülger, 1987).

1957 yılında altı ülkenin bir araya gelmesiyle kurulan ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında, bir ekonomik bütünleşme hareketi olarak başlayan Avrupa Ekonomik Topluluğu'na -bugünkü adıyla Avrupa Birliği (AB)- Türkiye 1959 yılında ortak üye olmak için başvurmuştur. 1959'dan bu yana da AB'ne girme çabalarını sürdürmektedir (Karluk, 2001).

22 Haziran 1993'te yapılan Kopenhag Zirvesi'nde, Avrupa Konseyi, birliğin genişlemesi için karar almış ve AB'ne adaylık başvurusu için asgari kriterler belirlemiştir. Kopenhag kriterleri olarak anılan bu kriterler (Kopenhag Kriterleri, 2003);

- * Demokrasiyi, hukuk devletini, insan haklarını ve azınlıkların saygı görmesi ve korunmasını garanti eden kurumların istikrarının yerleşmiş hale gelmesini gerçekleştirmiş olmak,
- * İşleyen bir pazar ekonomisinin ve Birlik içindeki rekabet baskıları ve piyasa güçleri ile başa çıkabilme yeteneğinin varlığı ve,
- * Politik, ekonomik ve parasal Birlik hedeflerine bağlılık dahil, üyeliğin yükümlülüklerini üstlenme yeteneğine sahip olması koşullarını yerine getirmektir.

Türkiye 1999 Aralık ayında Helsinki'de, AB'ne giriş için adaylığının kabul edilmesiyle yeni bir döneme girmiştir. Ancak, AB üyesi olmak isteyen ülkelerden yalnızca demokrasi ve hukuk devleti prensiplerini benimsemeleri değil, bunları gerçekten günlük yaşamda uygulamaya koymaları da beklenmektedir. Sosyal devlet ilkesini benimsemiş olan Türkiye'de AB üyeliğinin kabul edilmesi için ekonomik, sosyal ve siyasi anlamda birliğin şartlarını yerine getirme çabası içindedir.

AB anlaşmalarında alınması gerekli görülen tedbirler, Birliğin çeşitli konulardaki politikalarını oluşturmaktadır. Bu tedbirlerin AB’ne üye ülkelerce alınması ve uygulanması zorunludur. Birliğin aldığı kararlara uygun olarak ülkeler, milli mevzuatlarını uyumlulaştırma ve milli mevzuatın yerini AB mevzuatı almaktadır (Dülger, 1987).

AB’ne kabul edilme umuduyla, aday ülke olarak Türkiye de pek çok alanda mevzuatı uyumlulaştırma ve yeni oluşan mevzuatı yaşama geçirme çabalarını tüm hızıyla sürdürmektedir. Türkiye için sonuç ne olursa olsun, bu çabaların özel eğitim alanında da olumlu yansımaları vardır. Bu makalede bu yansılardan söz edilecektir.

2. AB’NE ÜYE ÜLKELERDE ÖZEL GEREKSİNİMLİLERE YÖNELİK ÇALIŞMALAR

AB’ne üye ülkeler özel gereksinimli bireylere geleneksel yollardan hizmet vermek yerine onlara fırsat eşitliği vererek toplum içinde yerlerini almalarına imkan sağlamak amacıyla çeşitli çalışmalar yapmaktadır. AB’ne üye ülkelerde özel gereksinimli bireylere yönelik çalışmaların özellikle 1980’li yılların sonlarında yoğunlaştığı gözlenmektedir (Güneş, 2001a; DPT, 1991). 1988 yılında onaylanan HELIOS I (1988-1991) ve HELIOS II (1993-1996) programı AB ülkelerinde yaşayan 30 milyonu aşkın özel gereksinimli bireyin ihtiyaçlarına cevap verebilmek, toplumla bütünleşmesini sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. HELIOS programı, üye ülkelere ve sivil toplum kuruluşlarına, özel gereksinimli bireylere yardım etme çabalarında yeni açılımlar yapmakta yardımcı olmuştur. Program AB, üye ülkeler, sivil toplum kuruluşları ve sosyal ortaklar ile işbirliğini de içine alan geniş bir stratejiyi benimsemiştir. Amacı, problemi kaynağında çözmek ve insanlara kendi ayakları üzerinde durmak için yardım etmektir. Kadınlar ve erkekler için fırsat eşitliği gibi, özel gereksinimli bireylerin ihtiyaçları da bütün AB politikalarının ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Böylece AB, çalışma çağındaki her on vatandaştan birinin fiziksel veya zihinsel bir özür taşıdığı gerçeğini dikkate almaktadır. Avrupa Sosyal Fonu ve Avrupa İstihdam Stratejisi, kapsamlı bir entegrasyon politikasının biçimlendirilmesinde git-tikçe daha önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca, AB özel program ve projeler yoluyla dezavantajlı kişilerin entegrasyonunu desteklemek niyetindedir (Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 2003).

Ayrıca HANDYNET adlı iletişim sistemi ile AB içindeki özel gereksinimli bireylere ilişkin bilgi akışı sağlanmıştır. 1989 yılında Strasbourg’da onaylanan Avrupa Sosyal Şartı’nın içinde ise özel gereksinimli bireylerin korunması ile ilgili sosyal hedefler bulunmaktadır. Avrupa Sosyal Şartı’nın 15/2. maddesi Avrupa Topluluğu üyesi ülkeleri; özel gereksinimli bireylerin korunması, işe yerleştirilmesi, mesleki ve sosyal uyumlarının sağlanması için teşvik edici tedbirler almayı, işyerlerinde korunmak için yeterli önlemler almayı, ulaşım imkanlarını iyileştirmeyi öngörmektedir (Güneş, 2001a).

Avrupa’nın ekonomik ve toplumsal geleceğinde eğitim büyük önem taşımaktadır. Eğitim alanındaki işbirliği için AB eylem programı, Socrates, 14 Mart 1995’te başlatılmıştır. Her yaştaki eğitimi kapsayan, Avrupa çapındaki ilk girişimdir ve yaşam boyu öğrenme kavramına kapsamlı bir yaklaşım getirmektedir. Programın amacı farklı ülkelerdeki eğitim

sistemlerinin çeşitliliğinden en çok yararı sağlamaktır. Programda özel gereksinimli bireyler ve dezavantajlı insanların eğitsel gereksinimleri ve fırsat eşitliği Socrates'in bütün açılımlarında vurgulanmıştır (Tek ve Albayrak, 2003).

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) ve AB Komisyonu arasında imzalanan Socrates, Leonardo da Vinci ve Youth Programlarına ilişkin anlaşmalarla, Türklerin de AB ülkelerinde eğitim görmelerinin yolu açılmıştır. Söz konusu anlaşmalar ile Hazırlık Tedbirleri Anlaşmaları ve Socrates Programı Pilot Uygulamalar Anlaşması 27 Aralık 2002 tarihinde imzalanarak, yürürlüğe girmiştir. Anlaşmalar Türkiye'nin bu 3 programa tamamen katılımı için hazırlığı amaçlamaktadır. Bu anlaşmalar, DPT bünyesindeki AB Eğitim ve Gençlik Programları Daire Başkanlığı (Ulusal Ajans) tarafından yürütülmektedir. Bu anlaşmanın toplam bütçesi 2003 yılı için 6 milyon Euro olarak belirlenirken, bu bütçenin yüzde 78'i (yaklaşık 4 milyon 680 bin doları) AB tarafından geri kalanı da Türkiye tarafından karşılanacaktır.¹

3. AB'NE ÜYE ÜLKELERDE ÖZEL EĞİTİM

AB'ne üye ülkelerde özel gereksinimli bireylere sağlanan eğitim hizmetleri ülkeler arasında farklılıklar göstermektedir. Her ülke özel gereksinimli bireylere yönelik eğitim hizmetlerini kendi benimsediği yaklaşımlarla yürütmektedir. Örneğin; son yıllarda tüm dünyada giderek yaygınlaşan kaynaştırma uygulamaları ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. İtalya, Fransa, Portekiz, İspanya ve İngiltere gibi ülkelerde özel gereksinimli çocukların büyük çoğunluğu kaynaştırma imkanlarından yararlanmakta ve kaynaştırma yasaları zorunlu tutulmaktayken Almanya, Hollanda ve Finlandiya gibi ülkelerde özel gereksinimli bireyler genellikle gereksinimlerine yönelik özel okullarda eğitim hizmetlerinden yararlanmaktadır. Üye ülkelerin büyük bir kısmında ise, hem özel okullarda hem de normal okullarda özel gereksinimli bireylere eğitim hizmetleri sağlanmaktadır (Güneş, 2001b).

Hemen hemen tüm AB ülkelerinde özel eğitim hizmetleri erken çocukluk döneminde ya da okulöncesi dönemde başlamaktadır. Erken tanı koymak ve özel gereksinimli bireyleri erken dönemde eğitime yönlendirmek açısından İngiltere, Danimarka ve Avusturya gibi ülkelerde bireyler doğdukları andan itibaren özel eğitim açısından sürekli değerlendirilmektedir. Örneğin, Avusturya'da risk grubundaki çocukları belirlemek için, bir çocuk okula resmi kayıt yaşından aylar önce kayıt yaptıracağı okulun öğretmenleri tarafından değerlendirilmekte ve izlenmektedir (Güneş, 2001b).

AB'ne üye ülkelerin büyük bir çoğunluğunda, özel gereksinimli öğrencilere hizmet veren öğretmenler, sınıf öğretmenliği eğitimi görmüş, bu eğitim üzerine kurslara devam ederek ya da ek dersler alarak özel eğitim öğretmenliği yapan öğretmenlerden oluşmaktadır. Ancak, bazı ülkelerde özel eğitim öğretmeni yetiştirme ile ilgili uygulamalar farklılıklar göstermektedir. Örneğin; Avusturya'da sınıf öğretmenliği öğrenimi görmüş bireyler lisans üstü eğitim ile, Yunanistan'da öğretmenlik diploması aldıktan sonra gördükleri iki yıllık eğitim sonunda özel eğitim öğretmeni olabilmektedirler. Finlandiya'da yedi

¹ <http://www.mess.org.tr/html/haberler/hm/avrupabirligi.htm> web sayfasından edilen bilgi

ayrı alanda özel eğitim öğretmenleri yetiştirilirken, İngiltere’de sadece görme ve işitme yetersizliği olan bireylere yönelik öğretmenler yetiştirilmektedir (Güneş, 2001b).

4. AB’NE UYUM SÜRECİNDE TÜRKİYE’DEN BEKLENENLER

AB ile bütünleşme sürecinde en fazla istenen ve beklenen gerekliliklerden birisi demokratikleşmedir. İlginç olan AB’nin Türkiye’den beklentileri ya da demokratikleşme ile ilgili yapılması gerekenler arasında eğitim konusunun adının yeterince geçmemesidir. Ancak, demokratikleşme konusunda eğitimi göz ardı ederek yapılacak düzenlemeler eksik kalacaktır. Çünkü, demokrasinin özümsemesi ve benimsenmesi eğitimle yakından ilişkilidir. Bu durumda demokrasinin gelişmesi ve oturması, yasal anlamda yapılacak altyapı çalışmalarının yanı sıra eğitim öğretim etkinliklerinde de çalışmalar yapılmasına bağlıdır.

AB beklentilerinde çok açık yer verilmiş olmamasına rağmen Türkiye’de eğitim konusunda; toplumun her kesimine eğitim hizmeti götürme ve eğitim-öğretimi daha nitelikli hale getirme çabaları da gözden kaçırılmamalıdır. Türkiye, farklı dil ve lehçelerin öğrenimine ilişkin yönetmelikten, okul öncesi eğitim, temel eğitim, ortaöğretim ve mevcut öğretmenlerin hizmet-içi eğitimleri gibi alanlarda AB normlarını yakalamaya çalışmaktadır. Mevzuatta yapılan bu uyum çalışmaları genel eğitimi olduğu gibi özel eğitimi de etkilemektedir. 57. Hükümet’in Milli Eğitim Bakanı Necdet Tekin (2002), Bakanlığın AB’ne uyum konusunda, Milli Eğitim politikalarını AB normlarına yaklaştırmaya çalıştığını, Türkiye’nin aday üye sıfatını kazanmasıyla bu konudaki çalışmaların derinlik ve hız kazandığını belirtmiştir.

Demokratik bir toplum yapısı oluşturmanın temel koşullarından birisi eğitimde fırsat eşitliğidir. Özel gereksinimli bireylere eğitim olanakları sunamayan bir toplumda ise, fırsat eşitliği ve demokrasiden söz etmek güçleşmektedir. Özel gereksinimli bireylerin tam anlamıyla toplumla bütünleşebilmesi, toplum yaşamında üretken ve başarılı olabilmesi onlara sağlanan eğitim olanaklarına bağlıdır. Bu nedenle, diğer insanlara sağlanan eğitim olanaklarının aynı oranda özel gereksinimli bireylere de sağlanması gerekmektedir.

AB Temel Haklar Bildirgesi’nin (2000) 26. maddesinde; Engellilerin Toplumla Bütünleştirilmesi başlığı altında; “Birlik, engelli kişilerin, bağımsızlıklarını, toplumsal ve mesleki yaşamla bütünleştirilmelerini ve toplum yaşamına katılmalarını sağlamaya yönelik önlemlerden yararlanma hakkını tanımakta ve saygı göstermektedir.” denmektedir. Özel gereksinimli bireylerin toplumla bütünleşebilmesi ve mesleki yaşama katılmaları onlara sunulan eğitim olanakları ile doğrudan bağlantılıdır.

5. TÜRKİYE’DEKİ DURUM VE ÖZEL GEREKSİNİMLİ BİREYLER

T.C. Anayasası’nın 42. maddesi “Kimse eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılmaz. Devlet, maddi imkanlardan yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet durumları se-

bebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirler alır.” hükmü ile her bireyin eğitim ve öğrenim hakkı olduğunu, eğitimde fırsat eşitliğini vurgulamaktadır. Türkiye'nin onayladığı uluslar arası normlar da özel gereksinimli bireylerle ilgili politikalara ışık tutmaktadır.

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) 2000 yılı verilerine göre 6-14 yaş arası çocuk nüfusu yaklaşık 12.000.000 civarındadır.² İlköğretim net okullaşma oranı ise (2000) %90.8'dir. Bu verilere göre, ilköğretim çağında yaklaşık 1.100.000 kadar çocuk eğitim öğretim hizmetlerinden yararlanamamaktadır. 1997 yılında sekiz yıllık eğitime geçmeden önce DİE verilerine göre eğitim hizmetlerinden yararlanamayan öğrenci sayısı 2.000.000 üzerindedir. Niceliksel olarak 1997 yılından bu yana önemli bir artış olduğu sayılardan da görülmektedir. Ancak eğitimin niteliği açısından tartışmaların sürdüğü de bilinmektedir.

Gerek bu sayı, gerekse nitelik tartışmaları dayanak alınarak, özel gereksinimli bireylere bakış açısı, bazı kesimlerde “hele bir normalleri eğitim” türünden söylem biçimleri ile dile getirilmektedir. Oysa bu tür söylemlerin hiç kimseye yararı yoktur. Hem eğitim dışında kalanlar hem de özel gereksinimli bireylerin eğitim ihtiyaçları birlikte ele alınmak zorundadır. Eğitim sistemi durağan değildir, bu bitsin diğerini öyle yaparız gibi bir düşüncenin kime ne yararı olabilir?

Her çocuk kendine özgü bedensel yapıya ve işlevlere, çeşitli alanlarda öğrenme özellikleri ve hızına ve duygusal özelliklere sahiptir. Bu farklılıklar belli sınırlar içinde olduğunda, öğrenciler genel eğitim hizmetlerinden yararlanabilmektedirler. Ancak, farklılıkların daha büyük olduğu çocuklarda, genel eğitim hizmetleri yetersiz kalmaktadır (Kırcaali-İftar, 1998). Çeşitli nedenlerle, genel eğitim hizmetlerinden yararlanamayan ve akranlarından önemli derecede farklılık gösteren bireyler “özel gereksinimli birey” olarak tanımlanmaktadır. Özel gereksinimli bireyler için özel düzenlemelere gereksinim vardır. Bu düzenlemeler özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri olarak iki başlık altında ele alınabilir. Ortalama öğrenci özelliklerinden önemli ölçüde farklılaşan öğrencilere sağlanan, bireysel olarak planlanmış ve bireyin bağımsız yaşama olasılığını en üst düzeye çıkarmayı hedefleyen hizmetlerin bütünü “özel eğitim” hizmetleri kapsamındadır (Kırcaali-İftar, 1998).

Özel gereksinimli kişinin fizyolojik, anatomik ve çevresel sınırlılıkları içerisinde mümkün olabilen en üst fonksiyonel, psikososyal ve mesleki bağımsızlığa ulaştırılmasına ise, “rehabilitasyon” denilmektedir. Rehabilitasyon hizmetleri, tıbbi rehabilitasyon, mesleki rehabilitasyon ve sosyal rehabilitasyon olmak üzere üç şekilde yürütülebilir (Başbakanlık, 1999).

Tanımlarda açıkça belirtilmemesine rağmen, gerek özel eğitim gerekse rehabilitasyon hizmetleri hemşire, hekim, psikolog, fizyoterapist, konuşma terapisti, beslenme ve diyet uzmanı, çocuk gelişim uzmanı, özel eğitim öğretmeni, sosyal hizmet uzmanı gibi uzmanların yer aldığı bir ekip çalışmasını gerektirmektedir (Başbakanlık, 1999). 2828 sayılı SHÇEK Kanunu'nu dayanak alan çeşitli özür gruplarına yönelik özel rehabilitasyon merkezleri açma yönetmelikleri incelendiğinde, kuruluşta çalıştırılacak personel ve nite-

² www.die.gov.tr web sayfasından alınan bilgi (07.01.2003. 16:00)

likleri ayrıca tanımlanmış ve ekipte yer alması gereken personeli istihdam etme zorunluluğu getirilmiştir. MEB’na bağlı özel gereksinimlilere hizmet veren resmi ve özel okullarda ise personel özel eğitim öğretmeni, rehber öğretmen ve hemşire (tüm okullarda istihdam edilememektedir) ile sınırlıdır.

Türkiye’de, özel eğitim hizmetleri Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), rehabilitasyon hizmetleri ise Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü (SHÇEK) tarafından yürütülmektedir. Her iki kurum da özel gereksinimli bireylere götürülen hizmetlerin sıfır yaştan başlatılması gerekliliğini kabul etmektedir.

Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de yeterli veri tabanı oluşturulana kadar Dünya Sağlık Örgütü’nün (WHO) belirlediği oranlar kabul edilmektedir (Güneş, 2001a). WHO tahmini verilerine göre de gelişmekte olan ülkelerde özel gereksinimli bireylerin nüfusa oranı %12’dir. DİE verilerine göre 0-18 yaş arasındaki çocuk nüfusu 28.000.000, 6-14 yaş grubundaki çocuk nüfusu ise, 12.000.000 civarındadır. ³ WHO tarafından belirlenen orana göre tahminen 0-18 yaş grubunda yaklaşık 3.360.000, 6-14 yaş grubunda ise yaklaşık 1.440.000 özel gereksinimli çocuk bulunmaktadır.

MEB 2002-2003 öğretim yılı verilerine göre, özel gereksinimli çocukların 53.000 kadarı resmi okullarda eğitim hizmetlerinden yararlanmaktadır. ⁴ Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü’nden açılış izin onaylı özel eğitim hizmeti veren 26 ilköğretim okulu, 84 kurs statüsünde olmak üzere MEB’na bağlı toplam 100 özel kurumda yaklaşık 800 öğrenci hizmet almaktadır. ⁵ SHÇEK özel gereksinimli çocuklara yönelik hizmetlerinin büyük bölümünü çeşitli özür gruplarına yönelik hizmet veren özel kurumları koordine etme ve denetleme biçiminde yürütmektedir. ⁶ SHÇEK Genel Müdürlüğü’nden açılış izin onaylı 359 özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi bulunmaktadır. SHÇEK Genel Müdürlüğü ile yapılan görüşmelerde öğrenci sayılarına ilişkin kesin bilgi verilemeyeceği ancak, bir merkezde ortalama 50 öğrencinin hizmet aldığı ifade edilmiştir. ⁷ Bu durumda yaklaşık 18.000 kadar özel gereksinimli çocuğun özel eğitim ve rehabilitasyon hizmeti aldığı tahmin edilmektedir.

Hem MEB’na bağlı okullardan hem de SHÇEK’na bağlı özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden aynı anda hizmet alan çocuklar olduğu yazarlar tarafından bilinen bir durum olmasına rağmen yaklaşık 72.000 kadar özel gereksinimli çocuk gereksinim duydukları özel düzenlemelerden yararlanabilmektedir. Kısacası okul çağında bulunan 1.440.000 çocuktan yalnızca 72.000’i özel düzenlemelerden yararlanabilmektedir.

³ www.die.gov.tr web sayfasından alınan bilgi (07.01.2003. 16:00)

⁴ MEB Özel Eğitim Genel Müdürlüğü’nden faksla elde edilen bilgi (15.04.2003)

⁵ MEB Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü’yle yapılan telefon görüşmesinden elde edilen bilgi (16.04.2003)

⁶ SHÇEK Genel Müdürlüğü Özürlülerin ve Felçlilerin Rehabilitasyonu Daire Başkanlığı’ndan e-posta ile elde edilen bilgi (14.04.2003)

⁷ SHÇEK Genel Müdürlüğü Özürlülerin ve Felçlilerin Rehabilitasyonu Daire Başkanlığı’yla yapılan telefon görüşmesinden elde edilen bilgi (14.04.2003)

Geri kalanlar ise okul dışında, temel eğitimin dışında kalmaktadır. Bu sayılar DİE tarafından verilen %90,8'lik okullaşma oranını bir kez daha düşündürmektedir. Bu oran özel gereksinimli veya normal gelişim gösteren diye ayırmaksızın okul çağındaki nüfusu kapsamaktadır.

Özel gereksinimli bireylerin insan haklarına yakışır biçimde ve normal gelişim gösteren bireylerle birlikte eğitilmesi yaklaşımı ile okul öncesi ve temel eğitim hizmetlerinin özel gereksinimli bireylerin eğitimi için de çok önemli olduğu unutulmamalıdır. Her ne kadar Türkiye'nin AB'ne üyeliğinin temel şartlarında eğitim konusunda "Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde kullanılan farklı dil ve lehçelerin öğreniminin okullarda serbest bırakılması" dışında net talepler olmamasına rağmen AB Akdeniz Fonu'ndan Temel Eğitimi Destekleme Projesi'ne 100.000.000 Euro hibe edilmiştir. Bu proje kapsamında, eğitim seviyesini arttırarak yoksul kırsal bölgeler, şehrsel bölgeler ve gecekondualarda nüfusun yaşam koşullarını geliştirmek ve halen temel eğitimin dışında kalan çocuklar, gençler ve yetişkinlerin temel eğitim kapsamına alınmasını desteklemek hedeflenmektedir (Tekin, 2002). Program çerçevesinde, temel eğitim dışında kalmış çocuklar, gençler ve yetişkinlerin desteklenmesi de yer almaktadır. Temel eğitim dışında kalanların büyük bir bölümünün özel gereksinimli olduğu dikkate alındığında, öncelikle özel gereksinimli bireylere eğitim hizmetlerinin sunulması için gerekli yasal düzenlemelerin neler olduğunun incelenmesi gerekmektedir.

Türkiye'de özel gereksinimli bireylerin eğitimine yönelik yasal düzenlemeler son beş yılda hızlı bir gelişim göstermiştir. İzleyen bölümde, bu düzenlemelere ilişkin açıklamalar yer almaktadır.

6. TÜRKİYE'DE ÖZEL EĞİTİM VE REHABİLİTASYON HİZMETLERİNE İLİŞKİN YASAL DÜZENLEMELER

Özel gereksinimli bireylere yönelik yapılan yasal düzenlemeler tarihsel gelişim açısından incelendiğinde, ilk olarak 1949 tarih ve 5387 sayılı "Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun"un çıkarıldığı, daha sonra özel gereksinimli öğrencilerin eğitim gereksinimlerinin 1961 tarih 222 sayılı "İlköğretim ve Eğitim Temel Kanunu"na dayalı olarak 1962 ve 1968 yıllarında çıkarılan Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Yönetmeliği ile karşılandığı, 1983 tarih ve 2916 sayılı "Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu" ile, özel gereksinimli bireylere özgü ilk kapsamlı yasanın adımlarının atıldığı görülmektedir. Bu yasada özel eğitimle ilgili tanımlar, ilkeler, kurumlar ve görevleri, özel eğitime gereksinimi olan çocukların tespit edilmeleri, yerleştirilmeleri, izlenmeleri ile ilgili bölümler yer almış ve bu kanun doğrultusunda çeşitli yönetmelikler yayımlanmıştır. 1983 yılında çıkarılan 2828 sayılı "Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kanunu" ile de muhtaç durumda olanların ve özel eğitime gereksinim duyanların genel eğitim-öğretimleri ve meslek kazanmalarının sağlanması hükme bağlanmıştır. 1986 tarih ve 3308 sayılı "Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu"nun 39. maddesi özel gereksinimi olan çocuklar için iş hayatında geçerliği olan işlere hazırlayıcı kursların açılması ve bu kanun gereği çıraklık ve öğrencilik haklarından özel gereksinimli öğrencilerin de yararlanacağını hükme bağlamıştır.

1997 yılındaki yeni yapılanma ile birlikte, 571 sayılı “Özürllüler İdaresi Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname”, 572 sayılı “Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname” ve 573 sayılı “Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” yürürlüğe konulmuştur. Bu kanun hükmünde kararnamelerin (KHK) yürürlüğe konulması, özel gereksinimli bireylere bakış açısında ve özel gereksinimli bireylerin eğitimine ilişkin devlet politikalarında önemli değişmelerin yaşandığının bir göstergesidir (Vuran ve Sarpdağ, 2001).

Ülkemizde özel gereksinimli bireylerin eğitiminde yaşanan sorunların giderilememesi, az sayıda özel gereksinimli bireyin eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanıyor olması, özel gereksinimli bireylere hizmet veren kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyon ve işbirliğinin tam olarak sağlanamaması yeni bir teşkilatın kurulması zorunluluğunu getirmiştir (Başbakanlık, 2000). Özel gereksinimli bireylere yönelik hizmetlerin etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesini temin etmek için, ulusal ve uluslar arası kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak, özel gereksinimli bireyler ile ilgili ulusal mevzuatın oluşmasına yardımcı olmak, özel gereksinimli bireylerin problemlerini tespit etmek ve bunların çözüm yollarını araştırmak amacıyla, 30.05.1997 tarih ve 571 sayılı Özürllüler İdaresi Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname çıkarılmıştır. Bu KHK ile Özürllüler İdaresi Başkanlığı kurulmuş, başkanlık teşkilatı, hizmet birimleri ve görevleri açıkça belirtilmiştir.

06.06.1997 tarih ve 572 sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname ile, pek çok kanunda özel gereksinimli bireyler lehine değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler, fiziksel çevrenin özel gereksinimli bireylere uygun olarak düzenlenmesi, özel gereksinimli bireylerin; sosyal ve kültürel hizmetlerden yararlanması, çalıştırılması, sosyal hakları, eğitim ve tedavi giderlerinin karşılanması, tespiti ve kaydı, özel gereksinimli bireylere yönelik kurs ve eğitim merkezlerinin açılması gibi konulardadır. Bu KHK özel gereksinimli bireylere yönelik politikaların olumlu yönde değiştiğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Özel gereksinimli bireylere ilişkin özel eğitim esaslarını düzenlemek üzere ise, 06.06.1997 tarih ve 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname çıkarılmıştır. Bu KHK’nin amacı, özel eğitim gerektiren bireylerin, Türk Milli Eğitimi’nin genel amaçları ve temel ilkeleri doğrultusunda, genel ve mesleki eğitim görme haklarını kullanabilmelerini sağlamaya yönelik esasları düzenlemektir. Bu KHK, özel eğitim gerektiren bireyler ile onlara doğrudan ve dolaylı olarak sunulacak eğitim hizmetlerini; bu hizmetleri sağlayacak okul, kurum ve programları kapsamaktadır.

573 sayılı KHK, özel gereksinimli bireylerin eğitim hizmetlerinin olabildiğince normal gelişim gösteren bireyler arasında sağlanması felsefine dayalı, öğrenci merkezli, öğrencinin yapabildiklerine göre program geliştirilmesini hükme bağlamakla, özel gereksinimli çocukları etiketlemeksizin, eğitim olanakları sağlama ve artırma fırsatları yaratmıştır (Vuran ve Sarpdağ, 2001). Ayrıca, son yıllarda benimsenen kaynaştırma yaklaşımı ile öğrenciler, sosyal yaşam ve eğitim sürecinde akranları ile birlikte olabilmeye fırsatı elde etmektedirler. Bu hizmetler okul çağındaki özel gereksinimli bireylerin tamamına yansımaları

miş olsa bile, eğitimde fırsat eşitliği ve demokratikleşme yolunda atılmış önemli adımlardan birisidir.

Daha önce de söz edildiği gibi ülkemizde özel gereksinimli bireylere sağlanan eğitim hizmetleri MEB ve SHÇEK olmak üzere iki kurum tarafından yürütülmektedir. İzleyen bölümlerde, sırasıyla bu iki kurumun özel eğitim ile ilgili yasal düzenlemeleri ele alınacaktır.

7. MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI'NCA YÜRÜTÜLEN ÖZEL EĞİTİM HİZMETLERİNİN YASAL YAPILANMASI

573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile özel eğitim hizmetlerinden MEB sorumludur. Bakanlık KHK hükümlerini uygulamaya geçirmek amacıyla 18.01.2000 tarihinde (23937 sayılı Resmi Gazete) Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'ni çıkarmıştır.

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği özel gereksinimli bireylere doğrudan ve dolaylı olarak sunulacak eğitim hizmetlerini ayrıntılı bir şekilde içermektedir. Bireyin tüm gelişim alanlarındaki özelliklerinin belirlenerek eğitsel tanılamasının yapılması, özel gereksinimli bireylerin eğitiminde sürekliliği sağlamak amacıyla kurumlarda veya evlerde aile eğitimi verilmesi, 0-36 ay arasındaki çocuklara evlerde veya kurumlarda erken çocukluk eğitimi ile 37-72 ay arasındaki çocuklara okul öncesi eğitim sağlanması, özel gereksinimli bireyin, ailenin ve öğretmenin gereksinimleri doğrultusunda belirlenen amaçlara yönelik hazırlanan bireyselleştirilmiş eğitim programlarının uygulanması, özel gereksinimli öğrencilerin akranları ile birlikte kaynaştırma ortamlarına yerleştirilmesi, özel eğitim okul ve sınıflarının teftiş ve denetimlerinin bu alanda yetişmiş personel tarafından yapılması gibi, 573 sayılı KHK'ye dayanılarak yapılan yeni yasal düzenlemeler özel eğitimin gelişiminde ve özel gereksinimli bireylerin en doğal hakkı olarak eğitilmelerinde önemli yer tutmaktadır. Ayrıca, bu yönetmelikte, eğitim hizmetlerini sağlayacak okul, kurum ve programlar da belirtilmektedir. MEB çerçevesinde özel eğitim hizmetleri, özel gereksinim gruplarına göre oluşturulmuş özel eğitim okullarında, özel eğitim sınıflarında ve kaynaştırma uygulaması yapılan ilköğretim okullarında; özel eğitim öğretmenleri veya bu alanda deneyimli sınıf öğretmenleri tarafından yürütülmektedir.

Nisan ayı 2003 tarihi itibari ile MEB'na bağlı okul ve kurum sayıları Tablo 1'de yer almaktadır.⁸

⁸ MEB Özel Eğitim Genel Müdürlüğü'nden faksla elde edilen bilgi (15.04.2003)

Tablo 1. 2002-2003 Öğretim Yılı Özel Eğitim Okulları/Kurumları ve Öğrenci Sayıları

Okul/Kurum Adı	Okul/Kurum Sayısı	Öğrenci Sayısı
İşitme Engelliler İlköğretim Okulları	49	6239
İşitme Engelliler Meslek Liseleri	14	931
Görme Engelliler İlköğretim Okulları	15	1140
Ortopedik Engelliler İlköğretim Okulları	4	02
Ortopedik Engelliler Meslek Liseleri	2	79
Eğitilebilir Zihin Engelliler İlköğretim Okulları	39	2325
Mesleki Eğitim Merkezleri	51	826
Eğitim Uygulama Okulu	92	3622
İş Eğitim Merkezi	95	1146
Bilim ve Sanat Merkezleri	18	629
Hastane İlköğretim Okulları	41	----
Otistik Çocuklar Eğitim Merkezi	10	280
Bağımsız Anaokulu	2	----
Toplam	432	17319
Özel Eğitim Sınıfları	642	6912
Kaynaştırma Eğitimi	7506	29074
Okul Rehberlik Büroları	7573	----
Rehberlik Araştırma Merkezleri	129	----
Toplam	15850	36986
Genel Toplam	16278	53305

Tablo 1’de de görüldüğü gibi, MEB tarafından eğitim hizmeti verilen öğrenci sayısı yaklaşık 54.000’dir. Üstelik bu öğrencilerin % 50’den fazlasının kaynaştırma ortamlarında bulunuyor olması da dikkat çekicidir. Özel gereksinimli öğrencilerin olabildiğince genel eğitim sınıflarında yer alması elbette sevindiricidir. Ancak kaynaştırma uygulamalarının niteliği hakkında yeterli araştırma bulgusu olmaması bu konuda tartışmalara yol açmaktadır.

18.01.2000 tarihli Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’nde yer alan “Özel eğitim gerektiren bireylerin, her tür ve kademedeki eğitimlerinin kesintisiz sürdürülebilmesi için her türlü rehabilitasyonlarını sağlayacak kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapılır.” ilkesi de rehabilitasyon hizmetlerinin gerekliliğini ve bu hizmetleri sağlayacak kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılmasını açıkça ortaya koymaktadır.

8. SOSYAL HİZMETLER VE ÇOCUK ESİRGEME KURUMU GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'NCE YÜRÜTÜLEN REHABİLİTASYON HİZMETLERİNİN YASAL YAPILANMASI

Özel eğitimin gelişimine baktığımızda, 1983 yılına kadar özel eğitim hizmetlerinin sadece MEB tarafından yürütüldüğünü, bu tarihten sonra 2828 sayılı “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu”nun çıkmasıyla birlikte SHÇEK Genel Müdürlüğü'nün de özel gereksinimli bireylere hizmet vermeye başladığını görmekteyiz. Bu kanunun amacı, korunmaya, bakıma veya yardıma muhtaç aile, çocuk, özürlü, yaşlı ve diğer kişilere götürülen sosyal hizmetleri ve bu hizmetleri sağlamakla yükümlü kuruluşların yetki, görev ve sorumluluklarını düzenlemektir. Türkiye’de özel gereksinimli bireyler için son derece önemli olan rehabilitasyon hizmetleri SHÇEK Genel Müdürlüğü’ne bağlı resmi ve özel özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri tarafından sunulmaktadır (Başbakanlık, 2000).

SHÇEK Genel Müdürlüğü'nün 2828 sayılı SHÇEK Kanunu’nu dayanak alarak hazırlanan yönetmeliklere (21.03.1986 tarihli SHÇEK Genel Müdürlüğü Spastik Çocuklar Özel Rehabilitasyon Merkezleri Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmelik, 13.02.1988 tarihli SHÇEK Genel Müdürlüğü Zihin Özürlüler Özel Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği, 19.08.1993 tarihli SHÇEK Genel Müdürlüğü Özürlülerin Tespiti, İncelenmesi, Bakım ve Rehabilitasyonuna Dair Yönetmelik, 06.02.1194 tarihli SHÇEK Genel Müdürlüğü İşitme, ve Konuşma Özürlüler Özel Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği) göre özel gereksinimli çocuklara hizmet vermek amacıyla özel özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri açılabilir. Bu kanuna dayalı olarak açılan kurum sayılarında son birkaç yılda önemli artışlar olmuştur (Başbakanlık, 2000; Vuran ve Sarpdağ, 2001). Tablo 2’de görüldüğü gibi bu artışın özellikle 1997 yılından itibaren büyük bir sıçrama göstermesi dikkat çekicidir.⁹

Tablo 2. SHÇEK’na Bağlı Olarak Açılan Kurumların Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Açılan Kurum Sayısı
1984-1996	33
1997	13
1998	21
1999	50
2000	61
2001	63
2002	92
2003	26
Toplam	359

⁹ SHÇEK Genel Müdürlüğü Özürlülerin ve Felçlilerin Rehabilitasyonu Daire Başkanlığı’ndan e-posta ile elde edilen bilgi (14.04.2003)

Tablo 2’de de görüldüğü gibi, 1974-1996 yılları arasında açılan toplam kurum sayısı 33 iken, bu sayı 1997 yılında açılan 13, 1998 yılında açılan 21, 1999 yılında açılan 50, 2000 yılında açılan 61, 2001 yılında açılan 63, 2002 yılında açılan 92, 2003 yılı ilk dört ayda açılan 26 kurumla 1997 yılından bu yana önemli bir artış göstererek 2003 yılı itibariyle toplam 359’a yükselmiştir (SHÇEK, 2003).

SHÇEK’na bağlı olarak açılan bu kurumların sayılarında görülen önemli artışlar, sosyal devlet anlayışının ve AB’ne girme çabalarının bir sonucu olarak, Türkiye’deki sosyal güvenlik politikalarında gerçekleştirilen değişimlere paraleldir. 1994 yılından itibaren Emekli Sandığı, 1997 yılından itibaren Sosyal Sigortalar Kurumu Genel Müdürlüğü özel gereksinimli çocuk ve ailelerine, bakım, eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanmaları amacıyla maddi destek sağlamaktadır. Her yapılan düzenleme ile sağlanan maddi destek, o yılın Mali Yılı Bütçe Kanunu’nun “Özürlü Çocukların Eğitim, Tedavi ve Rehabilitasyonu” başlıklı maddesinde belirlenen esaslar doğrultusunda sunulmaktadır (Örneğin; 12.12.2001 tarih ve 4726 sayılı 2002 Mali Yılı Bütçe Kanunu, 24. madde). Bu yasal düzenleme, Tanör’ün (1978) sosyal adaleti sağlamaya, sosyal eşitsizlikleri azaltmaya toplum içinde ekonomik bakımdan zayıf olan sınıf ve grupları korumaya yönelik haklar olarak ifade ettiği sosyal haklar tanımıyla örtüşmektedir.

Özel gereksinimli bireylere yönelik sosyal güvenlik politikalarının değişimi ve özel eğitim ve rehabilitasyon hizmeti veren kurumların açılmaya başlaması bu hizmetlerden yararlanan öğrenci sayısında da önemli artışlar sağlamıştır. Sayıları giderek artan bu kurumlar, yıllarca eve kapanmış ve hiçbir olanaktan yararlanamayan, özürlerinin ileri derecede olması ve yaşlarının küçük olması nedeniyle devlet okullarına kabul edilemeyen ya da devam edemeyen, bunun yanı sıra ekonomik nedenlerle hizmet alamayan çocukların da eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanmaları olanağını sağlamıştır. Bu kurumlarda niceliksel açıdan olumlu bir artış görünmesine rağmen programlarının niteliğini ortaya koyan araştırma bulguları henüz yoktur.

SHÇEK Genel Müdürlüğü 2828 sayılı SHÇEK Kanunu’na dayalı olarak çıkarılan yönetmeliklere bakıldığında, özel eğitim kurumlarının 3-21 yaş arasındaki özel gereksinimli bireylerin rehabilitasyonlarını sağlamak üzere hizmet verdiği, son yapılan düzenlemelerde ise bu yaş sınırının kaldırıldığı görülmektedir. SHÇEK Genel Müdürlüğü’nde gerçekleşen bu gelişme ile yaş sınırı sebebiyle eğitim hizmetlerinden yararlanamayan öğrenci sayılarında azalma olmuştur. 06.07.2001 tarihinde yine SHÇEK Kanunu’na dayalı olarak çıkarılan bir (2001/013 sayılı) genelgede bireyselleştirilmiş eğitim programlarının gerekliliği belirtilmiş ve her öğrenciye yönelik yıllık programların hazırlanması zorunluluk haline getirilmiştir. Ayrıca, bu kurumlara başvuran öğrencilerin eğitsel tanılmasının yapılması için Rehberlik Araştırma Merkezi, özel eğitim kurumu ve ilgili hastanelerin işbirliği ve koordinasyon içinde çalışmaya başlaması ile birlikte verilen hizmetlerin niteliği daha da arttırılmaya çalışılmaktadır.

9. SONUÇ

Türkiye 1957 yılında altı ülkenin bir araya gelmesiyle kurulan AB'ye 1959 yılında ortak üye olmak için başvurmuştur. 1959'dan bu yana da AB'ne girme çabalarını sürdürmektedir Türkiye 1999 Aralık ayında Helsinki'de, AB'ne giriş için adaylığının kabul edilmesiyle yeni bir döneme girmiştir. Sosyal devlet ilkesini benimsemiş olan Türkiye'de AB üyeliğinin kabul edilmesi için ekonomik, sosyal ve siyasi anlamda birliğin şartlarını yerine getirme çabası içindedir. Ancak, Türkiye'nin, AB'ne girişi konusunda farklı düşünceler bulunmaktadır. Örneğin, birliğe girmeyi emperyalizmin bir oyunu ve egemenliğin kaybedilmesi olarak niteleyenler olduğu gibi (Erdoğan, 2003), AB üyeliğini olmazsa olmazlar arasında gösterenler de vardır. Kısacası, azımsanmayacak kadar çok sayıda insan için AB'ne üyelik konusu açık olmamakla birlikte çelişkilerle doludur. AB'ne üyeliğin getireceği sonuçlar ya da üyeliğin gerçekleşmesi durumunda oluşacak farklı koşullar ve ihtiyaçlar doğrultusunda halkın aydınlatılması gereklidir. Burada en temel görev eğitime düşmektedir. Çünkü toplumun yeni bir karakter kazanması eğitim yoluyla mümkün olabilir. Gerçekten de yeni bir toplum tipi yaratmak gerekirse, bu durum en iyi eğitimin öncülüğü ile gerçekleşebilir.

AB'nin Türkiye'den beklentileri ya da demokratikleşme ile ilgili yapılması gerekenler arasında eğitim konusunun adının yeterince geçmemesine rağmen, Türkiye'de eğitim konusunda; toplumun her kesimine eğitim hizmeti götürme, eğitim-öğretimi daha nitelikli hale getirme çabaları da sürdürülmektedir.

Demokratik bir toplum yapısı oluşturmanın temel koşullarından birisi eğitimde fırsat eşitliğidir. Özel gereksinimli bireylere eğitim olanakları sunamayan bir toplumda ise, fırsat eşitliği ve demokrasiden söz etmek güçleşmektedir.

AB'ne uyum ve mevzuatı uyumlulaştırma sürecinde gösterilen çabalar açısından bakıldığında özel gereksinimli bireylere götürülecek hizmetler kapsamında; hem MEB'nin hem de SHÇEK Genel Müdürlüğü'nün yaptığı yasal düzenlemeler küçümsenmeyecek kadar önemlidir. Kurumların sayısına bakıldığında, giderek artan sayıda özel gereksinimli bireye özel eğitim hizmetleri ve rehabilitasyon hizmetlerinin sunulmakta olduğu görülmektedir. Mevzuatta erken eğitim, okul öncesi eğitim ve aile eğitim hizmetlerinin verilmesinin bir zorunluluk olduğu ifade edilmekte, özel eğitimin etkili olabilmesi için ekip yaklaşımının öneminden söz edilmekte ve özel eğitim ekibinde bulunması gereken uzmanlar açıkça belirtilmektedir. Yasal düzenlemeler açısından bakıldığında, gelişmeler AB'ne uyum sürecinin bir yansıması olarak düşünülebilir. Ancak mevzuatta belirtilenlerin tamamının uygulamada yer alıp almadığı ise, kesin bir şekilde henüz ortaya konulamamıştır. Diğer bir deyişle yasal düzenlemeler var olmasına karşın niceliksel ve niteliksel anlamda hangi düzeye ulaşıldığı bilinmemektedir.

Bir yandan daha fazla sayıda özel gereksinimli çocuğa özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri sağlama çabaları sürdürülürken diğer yandan mevzuattaki esaslara uygulamada ne kadar yer verildiğini ve sunulan hizmetlerin niteliğini ortaya koymak amacıyla; özel eğitim kurumlarının nitelik açısından değerlendirilmesi, mevzuatın uygulanması sırasında yaşanan sorunların belirlenmesi, mevzuatla uygulamalar arasındaki çelişkilerin ortaya konması ve özel eğitim personelinin yeterliklerinin değerlendirilmesi gibi konularda araştırmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- AB Temel Haklar Bildirgesi, 2000. www.turkishkids.com/europeon_union.htm. 07.01.2003. 15:45
- Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği. AB İstihdam ve Sosyal Politika. <http://www.kobinet.org.tr/kosgebabm/yayinlar/sosyal.html> 24.04.2003 16:38
- Dülger, İlhan. *Avrupa Topluluğu’nda Sosyal Politika, Geçiş Dönemi Özellikleri ve 21. Yüzyılda Hedef Alınan Toplum*. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayını, Ankara: 1987.
- Erdoğan, İrfan. “AB Yolunda Eğitimi Yeniden Ele Almak Gerekir” www.gucluturkiye.org/erdogan.htm. 07.01.2003 15:49.
- Güneş, Hasan. *AB’nde Özürlülerin İstihdamına Yönelik Yeni Stratejiler ve Türkiye Özürlüler İle İlgili Sosyal Politika*. Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara: 2001a.
- Güneş, Hasan. *Avrupa Birliği’ne Üye Ülkelerde Özürlü Çocuklara Yönelik Hizmetler ve Türkiye’de Özel Eğitim Hizmetleri, Yasal Düzenlemeler*. Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara: 2001b.
- Karlık, S. Rıdvan. *AB ve Türkiye*. Beta, İstanbul: 2002.
- Kırcaali-İftar, Gönül. *Özel Gereksinimli Bireyler ve Özel Eğitim*. S. Eripek (Ed.) *Özel Eğitim*. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi İlköğretim Öğretmenliği Lisans Tamamlama Programı. Eskişehir:1998.
- Kopenhag Kriterleri. www.abaofisi.metu.edu.tr/metinVers/kopenhag.htm. 07.01.2003. 15:46
- Maruflu, Z. Selçuk. *Sosyal Refah Devleti Hedefi ve Sosyal Güvenlik Sistemi*. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayını, No: DPT: 1631-SPD: 305, Ankara: 1978.
- Özbudun, Ergun. *Türk Anayasa Hukuku*. Yetkin Yayınları, Ankara: 1995.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). *Sosyal Güvenlik ve Sağlık Hizmetlerinin Rasyonalizasyonu*. VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Yayın No: DPT: 2274-ÖİK:391, Ankara: 1991.
- T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı. *I. Özürlüler Şurası Ön Komisyon Raporları*. TAKAV Matbaacılık ve Yayıncılık. Ankara: 1999.

- T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı. *Özürlülere Hizmet Veren Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Kurum ve Kuruluşları İş Birliği ve Koordinasyon Toplantıları Sonuç Raporları*. Eğitim İdaresi Başkanlığı, Ankara: 2000.
- Tanör, Bülent. *Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar*. May Yayınları, İstanbul, 1978.
- Tek, Özgür ve Dijan Albayrak. "Eğitimde Avrupa'yla Elele.... Socrates ve AEGEE" *Bilim ve Teknik Dergisi*. (Temmuz) 1999, 22-24.
- Tekin, Necdet. "Eğitimde AB'ne Uyum Çalışmaları" 09.10.2002. <http://yase-min.meb.gov.tr/mebdata/haberler/haberayrinti.asp?ID=636> 23.01.2003 16:20
- Vuran, S. ve Sarpdağ, D. "Özürlülerle İlgili Son Yıllarda Yapılan Yasal Düzenlemelerin Eğitim Hizmetleri Açısından Değerlendirilmesi" *X. Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildiri Kitabı*. Antakya: 2001.
- T.C. 1982 Anayasası (2001 yılı değişiklikleriyle)
- Resmi Gazete (24.05.1983). 2828 Sayılı *Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu*. Sayı: 18059.
- Resmi Gazete (15.10.1983). 2916 Sayılı *Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu*. Sayı: 18192.
- Resmi Gazete (21.03.1986). *Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Spastik Çocuklar Özel Rehabilitasyon Merkezleri Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmelik*. Sayı: 19054.
- Resmi Gazete (13.02.1988). *Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Zihinsel Özürlüler Özel Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği*. Sayı:19724.
- Resmi Gazete (19.08.1993). *Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Özürlülerin Tespiti, İncelenmesi, Bakım ve Rehabilitasyonuna Dair Yönetmelik*. Sayı: 21673.
- Resmi Gazete (06.02.1994). *Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü İşitme, ve Konuşma Özürlüler Özel Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği*. Sayı: 21841
- Resmi Gazete (30.05.1997). 571 Sayılı *Özürlüler İdaresi Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname*. Sayı: 23004 Mükerrer.
- Resmi Gazete (06.06.1997) 572 Sayılı *Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname*. Sayı: 23011 Mükerrer.

Resmi Gazete (06.06.1997). 573 Sayılı *Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname*. Sayı:23011 Mükerrer.

Resmi Gazete (18.01.2000). *Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği*. Sayı:23937 Mükerrer.

Resmi Gazete (20.03.2000). *2000 Mali Yılı Bütçe Uygulama Talimatı*. Sayı: 23995.

Resmi Gazete (23.05.1949) 5387 Sayılı *Korunmaya Muhtaç Çocuklar Kanunu*. (Bu kanun yürürlükten kalktığı için resmi gazete sayısına ulaşamamıştır).

Resmi Gazete (12.01.1961). 222 Sayılı *İlköğretim ve Eğitim Kanunu*. Sayı: 10705.

Resmi Gazete (19.06.1986). 3308 Sayılı *Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu*. Sayı: 19139.

SHÇEK Genel Müdürlüğü. *Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu’na Dayalı Olarak Çıkarılan Genelge*. 06.07.2001/013.

